

Prekenens dialogiske potensial

AV HILDE FYLLING

SOKNEPREST I KJERRINGØY OG PREST I RØNVIK, BODØ DOMPROSTI

hf864@kirken.no

Innledning

Prekenen til søndagens gudstjeneste er for mange prester ukens viktigste arbeidsoppgave. Noen starter uken med å lese søndagens tekster. Noen møter kolleger til tekstsamtale. Mot slutten av uken konsentreres prekenarbeidet, fredag, kanskje lørdag og – for noen – søndag morgen. Min erfaring er at prester tar prekenarbeidet på stort alvor. Det er flott å få gode tilbakemeldinger, og det er ikke godt når man kjenner at prekenen ikke ble god nok. Prester vil gjerne holde gode prekener.

Men hva er gode prekener? Vi fikk noen svar i homiletikktimene på praktikum. Samtaler med kirkegjengere i årene som menighetsprest har gitt meg flere og til dels andre svar. Det har gjort meg nysgjerrig: Hva ønsker og forventer kirkegjengerne egentlig av prekenen? Hvordan vurderer de virkemidlene som blir brukt, og hvordan er de gode prekenopplevelsene når det fungerer? Hva skal til for at en preken gir mening i tilhørernes eget liv og for deres egen tro?

Målet med denne artikkelen er å gi noen svar på disse spørsmålene. Gjennom studien "Helige ord i vanlige liv" har kirkegjengere vurdert prekener de har hørt, og kommet til orde med sine forventninger og erfaringer om prekener.

Jeg fikk bispemøtets Olavstipend og 6 måneders permisjon for å gjøre denne studien. Informanter har bidratt med gudstjenestedagbøker fra prekener de har hørt, til sammen 69 tekster. Informantene representerer en bredde i alder, kjønn, religiøs bakgrunn og hyppighet i gudstjenestedeltakelse. Noen kaller seg "faste kirkegjengere", mens andre går sjeldnere. Studien er en kvalitativ studie, og 8 av informantene er på bakgrunn av tekstene intervjuet om sine erfaringer og meninger om prekener.¹ Studien er gjennomført med faglig veiledning fra KUN i Tromsø og metodeveiledning fra UIN.² Mange informanter meldte seg selv til meg etter å ha hørt eller lest om prosjektet. Noen kontaktet jeg selv etter tips fra andre om at de ønsket å delta og hadde noe å bidra med. Til sammen fikk jeg 31 informanter.

Bo Larsson skriver i sin bok "Recept eller replik? – om predikans teologi och praktik" at prekenen på sitt beste kan være en replikk inn i menneskets egen samtale om liv, Gud og tro.³ Denne boken har inspirert min tenkning omkring prekenen som dialog og er en viktig bok å drøfte empirien i forhold til. Larssons dialogiske perspektiv er fulgt opp og videreutviklet i senere svensk prekenlitteratur, som "Allvarligt

talad⁴ og ”Predikan växer fram”⁵. Et nytt og viktig faglig bidrag er doktorgradsavhandlingen ”Den emergente prædiken” (2014) av den danske teologen Marianne Gaarden. Hun har gjort en studie hvor både kirkegjengere og prester ble intervjuet om deres opplevelse av prekerer.⁶ Gaardens arbeid viser hvordan prekenen kan fungere dialogisk, og hvordan kirkegjengeren gjennom det kan skape mening for sitt liv. Dialogen er avhengig av at presten i prekenen står frem som troverdig og ærlig og gjennom det skaper en relasjon til kirkegjengeren.

Mitt bidrag er å undersøke konkret hvordan denne dialogen fremmes eller hindres, og hvilke homiletiske grep som initierer dialogen.

Kirkegjengerne ønsker og forventer å bli berørt

Uavhengig av hvor ofte kirkegjengerne som var med i denne studien, deltar på gudstjeneste, hadde de forventninger til prekenen. De er seg bevisst at de deltar i en felles religiøs hendelse, og har forventninger til det sosiale. Men de har også forventninger om å bli møtt på sine personlige behov. De ønsker å bli berørt; de ønsker å få styrket sin tro; de ønsker å møte Gud, og de ønsker å bli forandret. En informant sa:

”Jeg vil bli berørt. Jeg vil kjenne at det angår meg ... Men jeg vil jo og at det skal føre til handling ... Jeg vil jo det, at det skal berøre meg såpass at det endrer meg. Og det går an å få nye tanker; det går an å forandre mening om ting, og at det skjer også ut fra en preken og Guds ord; det går an”
(Informant nr.3, intervju).

Informantene fortalte at når de kom til kirken, hadde de forventninger til at det som skjedde der, skulle angå dem som mennesker og være relevant for deres hverdagsliv. De deltar i et fellesskap, men det er som enkeltmennesker de kommer til kirken, med sitt hverdagsliv, sin tro og tvil og sitt ønske om å møte Gud. Også de som legger stor vekt på det sosiale fellesskapet i kirken, møter prekenen med forventninger om å bli personlig berørt. Og de gangene de opplever at deres eget liv blir rommet i prekenen, kan de kjenne seg berørt.

Kirkegjengernes forventninger går på 3 relasjoner: Relasjonen til seg selv, relasjonen til Gud og relasjonen til fellesskapet. Informantene for-

teller om gudstjenesteopplevelser hvor de har blitt personlig berørt på egne erfaringer og refleksjoner. De forteller om gudstjenesteopplevelser hvor de er blitt møtt av Gud. Og i tekstene og intervjuene deler de erfaringer på godt og vondt med det sosiale fellesskapet.

Åpne og inkluderende bilder og fortellinger skaper rom for kirkegjengernes erfaringer

Studien viser at virkemidler som bilder, fortellinger, konkrete elementer og aktualiseringer er særlig egnet til å gjøre prekenen relevant for tilhørerne. Kirkegjengerne er entydig positive til slike virkemidler. Prekerer som ikke inneholder slike virkemidler, blir oppfattet som ”sånn bibel-timeaktig”, som ”bare ord, bare ord” eller ”tradisjonell utlegging av teksten”.

Hvilken funksjon har disse virkemidlene for kirkegjengerne?

For det første gjør de lytteprosessen lettere. Bilder og fortellinger i prekenen gjør det lettere å følge med og lettere å få tak i poenget. Prekenen handler om religiøse fenomener, religiøse sannheter og religiøse aspekter ved livet. Dette er tema som er vanskelig å gripe med fornuften og logiske argumenter, og som derfor trenger bilder og fortellinger for å kunne gripes. Det er ikke uten grunn at Bibelen selv er full av bilder om Gud, fortellinger om mennesker og aktualiseringer av troen. Gode bilder og fortellinger, både bibelske og allmenne fortellinger, virker nettopp på den måten. For det andre kan fortellinger sette i gang refleksjon rundt eget liv. Flere informanter forteller om bilder og fortellinger som har løftet frem deres egne livserfaringer og satt disse erfaringene inn i en religiøs sammenheng. De forteller tilsvarende om fortellinger og bilder som har gitt nye innfallsvinkler til velkjente tekster eller troserfaringer. De forteller om dette som sterke følelses- og erkjennelsesmessige opplevelser hvor de har blitt inspirert til å reflektere videre rundt sitt eget liv og sine egne relasjoner.

Noen av informantene setter særlig pris på at presten bruker fortellinger og eksempler fra eget liv. Noen prester synes kanskje det er et for stort krav. Er det ikke evangeliet om Jesus vi skal forkynde? Hvilken verdi har mine erfaringer i

dette? Men for kirkegjengerne i denne studien handlet det om prestens nærhet og troverdighet. De sa det samme om språk og stemmebruk: Det nære, alminnelige, gjenkjennelige, det personlig erfarte og opplevde framheves som noe av det som gjør at tilhøreren kan få tillit til presten. Den tilliten synes avgjørende for at tilhøreren kan bevege seg inn i det rommet presten åpner, og gjøre prekenen til en hendelse som tilhøreren kan skape mening i.

Bilder og fortellinger må imidlertid ha visse kvaliteter for å fungere. Bilder og fortellinger må være åpne og inkluderende for ikke å skape avstand eller stenge.

Informantene beskriver begge deler: De beskriver gode prekenopplevelser med åpne bilder og fortellinger, og de beskriver bilder og fortellinger som ikke var åpne, som ikke evnet å skape nye bilder eller åpne for nye tolkninger. Informantene bruker ikke begrepene "åpne" eller "lukkede", men de beskriver opplevelsen av å få henvist til en fortelling eller en person, men at de ikke forsto eller husket hva det gikk ut på, eller hva det hadde med prekenen å gjøre. Når bildet eller fortellingen ikke makter å skape nye bilder og assosiasjoner som gjør at tilhøreren forstår hva dette har med saken å gjøre, er disse bildene lukket for dem. Bildene er ikke broer som evangeliet kan gå over, men store steiner som hindrer atkomsten.

Informantene gir også eksempler på bilder som direkte ekskluderer dem, som får dem eller andre til å kjenne seg utenfor. Det kan bli referert til bøker eller filmer som man selv ikke har lest eller sett, til historiske hendelser man ikke kjenner, eller bibelfortellinger man ikke husker. Å bruke fortellinger eller eksempler som ikke alle kjenner, uten å gi alle del i dem er en effektiv måte å ekskludere mennesker i menigheten på. Informantene beskriver godt hvordan det er å bli ekskludert. Da tenker de som så: "Uff, den boka hadde jeg visst ikke lest; burde jeg lest den?" Kirkegjengerne er svært negative til slik ekskluderende bildebruk, enten det gjelder dem selv eller andre som er i kirken.

Hvilke bilder og fortellinger fungerer?

For det første er gjenkjennelse et viktig trekk ved bilder og fortellinger som fungerer. Det betyr at gjenkjennelige opplevelser og erfaringer

kan trekkes inn i et hellig rom og en religiøs sammenheng. En informant refererte for eksempel fra en preken hvor fortellingen om Maria og Elisabeth som vordende mødre, med mødres særegne ansvar for å hegne om flokken sin, hadde inspirert henne til å reflektere rundt sine egne erfaringer som mor. En annen refererte til hvordan en fortelling om en sauebonde i lammingstida hadde gitt informanten en god opplevelse av å tilhøre "flokken". Hverdagslige, menneskelige og trossmessige erfaringer settes ord på i gudstjenesten. Det knytter bånd mellom de hverdagslige erfaringene og den religiøse tilhørigheten.

For det andre er inkluderende bruk av fortellinger å gi alle del i dem. Når presten refererer til en film eller en bok, er det avgjørende at handling eller plott blir gjenfortalt slik at alle i kirken er med – uavhengig av forhåndskjennskap til boka eller filmen. Flere informanter er opptatt av at også bibelfortellinger det ble henvist til, må gjenfortelles. Alle i kirken har ikke samme forholdet til bibelfortellinger. Noen har gått på bibelskole og leser alltid tekstene til gudstjenesten søndag morgen. Andre har skolens bibelhistorie som sin referanse. Ved å gjenfortelle nok til at alle kan få del i den bibelteksten man ønsker å bruke i prekenen, inkluderer man tilhørerne uavhengig av forutgående bibelkunnskap.

Materialet etterlater ingen tvil om at åpne og inkluderende bilder, fortellinger og aktualiseringer er viktige elementer i en preken. De er kraftfulle uttrykksmåter og har evne til å åpne dette rommet i prekenen som tilhøreren kan bevege seg inn i.

Gudstjenester med trosopplæringsprofil

Flere av gudstjenestene kirkegjengerne forteller fra, er gudstjenester som særlig har barn, ungdom eller dåpsfamilier som målgruppe. Tekstene viser at disse gudstjenestene kan innebære et dilemma. I utgangspunktet er kirkegjengerne positive til at barn og unge er involvert i gudstjenesten, og at dåpsfamiliene særlig blir inkludert. Det synes som at informantene vurderer prekener ved trosopplæringsgudstjenester ut fra andre kriterier enn om de selv blir berørt. Samtidig ønsker de noe mer enn en "vanlig gammel-

dags søndagsskolefortelling”. De aksepterer tilrettelegging, men ønsker noe mer for sin egen del.

Det er et dilemma når gudstjenesten planlegges for særlige målgrupper, og samtidig skal kunne være en god religiøs hendelse for alle i kirken. Med trosopplæringsreformen kan det bli mange gudstjenester hvor vi tilpasser prekenen til barn. Kan den likevel være livsnær og relevant for alle?

En informant forteller om en julegudstjeneste som nettopp har favnet alle:

”Jeg merket meg spesielt måten juleevangeliet ble gjenfortalt på, med fokus på det lille barnet, på det spesielle stedet fødselen fant sted, og at det var dyr der. Dette skapte en fin fortettet stemning som jeg tror også barn fikk med seg. Dette synes jeg var virkningsfullt” (Informant nr. 24, tekst).

Informantens fortelling viser at det er mulig å skape gode gudstjenester hvor både barn og voksne kan bli berørt. Åpne og inkluderende fortellinger kan nettopp gi rom for kirkegjengerne egne assosiasjoner og refleksjoner. Det er ingen grunn til å tro at barn, ungdom eller noen som går sjelden til kirken, blir mindre berørt av preker som bruker slike virkemidler.

Prestens engasjement, troverdighet og ærlighet

Det empiriske materialet viser at ikke bare bruk av bilder og fortellinger er viktige for at kirkegjengerne skal bli berørt i prekenen. Prestens engasjement og ærlighet er også svært viktig. Hvis presten ikke er engasjert i prekenen, fungerer det dårlig. Det som skal formidles, må være viktig for formidleren. Kirkegjengerne merker på kroppsspråk, blikkontakt, ordvalg og stemmebruk om presten er engasjert. Noen prester har ikke de store faktene men har likevel et stillferdig engasjement som merkes. Uten engasjement opplever ikke kirkegjengeren at presten er helt til stede som person.

Engasjement handler også om ærlighet, ærlighet om vanskelige spørsmål og vanskelige tema. Prestens ærlighet i forhold til vanskelige tema svekker ikke prestens autoritet og troverdighet, tvert imot. Hvis teksten inneholder vanskelige tema, opplever kirkegjengerne det banalt hvis presten ikke tar det inn i sin preken. Tilsvarende

opplever kirkegjengerne det positivt når de opplever at presten i prekenen har respekt for kirkegjengerne erfaringer, både menneskelige og religiøse. Hvis denne respekten mangler, opplevs det tilsvarende negativt. En informant referer til en prekenopplevelse der presten snakket om helbredelse ved bønn og advarte mot å tro på slik helbredelse, samtidig som informanten selv hadde erfaringer av helbredelse. Dette svekket prestens troverdighet. For kirkegjengerne er det viktig at presten viser respekt for deres erfaringer, for å oppfattes som relevant. Kirkegjengerne har respekt for prestens faglige autoritet, men bare til en viss grad. Det allmenne prestedømmet fungerer i praksis slik at det er kirkegjengere selv som vurderer prekenens innhold som troverdig og relevant for dem, og de forbeholder seg retten til å være uenige med presten. Autoritet som presten selv påberoper seg, mangel på respekt for kirkegjengerne egne erfaringer eller autoritet som brukes til å holde mennesker nede, har kirkegjengerne liten sans for, og de bruker til dels sterke ord om den typen ”sjefsautoritet”.

Kirkegjengerne deltar i dialogen

Prekener kan lyttes til på mange måter. Noen ganger sitter man og hører hva presten sier, uten å reflektere noe mer over det. Prekenen oppleves som informasjon eller påminnelse om kristne sannheter, og kirkegjengerne tar imot. Det som sies, er greit, og prekenene karakteriseres som ”helt grei”, ”ikke noe ekstra, egentlig” eller ”ok, uten at det ga meg noen nye tanker”. Andre ganger aktiveres egne refleksjoner og tanker om livet og troen. De gode prekenfortellingene handler om prekener som har satt noe i spill i kirkegjengerne, som har fått kirkegjengerne til å assosiere selv, tenke videre og reflektere rundt egen erfaring. Disse prekenene kan kirkegjengerne bruke til å skape mening for seg selv. De opplever prekenen som en dialog som de selv kan delta i, fra sin plass i benken eller på vei hjem. Kirkegjengerne beskriver disse prekenene som møter mellom det presten sier, og det de selv bringer inn, og at de åpner et rom for deltakelse og refleksjon hvor tilhøreren kan gå inn og hente inspirasjon til sitt eget liv og sin egen tro. Mange informanter setter ord på para-

dokset i at det er det enkle og hverdagslige språket som best kan favne de store sannhetene. De enkle og nære ordene løfter himmelen over de vanlige erfaringene og setter dialogen i gang. Materialet viser også entydig at tilhørerne selv velger hvilke tanker eller bilder de ønsker å ta med seg videre i dagen og ut i uken. Det er utenfor prestens kontroll. Men presten kan velge tilnærming til prekensituasjonen som åpner for tilhørers deltakelse i dialogen.

Drøfting

Gudstjenester som berører

Kirkegjengerne forventer og ønsker seg gudstjenester som evner å berøre og møte livet deres og romme deres erfaringer. Nettopp dette perspektivet trekker Geir Hellemo fram som viktig i forbindelse med gudstjenestereformen. Han spør i artikkelen "Liturgisk teologi for Den norske kirke" om gudstjenesten i det hele tatt har relevans for mennesker i dag.⁷ Når det i gudstjenestereformen var så mye snakk om gudstjenesten som livsnær, så er det fordi vi vil at den skal være viktig for oss og ha mening for våre liv. Hellemo tolker det slik at ønsket om fornyelse kommer av erfaringen av at gudstjenesten verken ble opplevd livsnær eller relevant. Noe handler om språk i liturgiske ledd og bønner, og noe handler om hvilke livs- og trostema som berøres i gudstjenesten. Han viser til at mennesker som går til gudstjeneste, har ulike forventninger: Noen vil si at gudstjenesten er viktig; noen går kanskje for å treffe mennesker de liker, eller kanskje fordi det er blitt en vane. Men det betyr ikke at gudstjenesten oppleves relevant. Han mener at ikke bare de som er utenfor kirken men også mange som fortsatt er aktive kirkegjengere, er beklemt over hvor lite kirken har å bidra med for å kunne mestre de utfordringene som de står midt oppe i hver eneste dag. "I stedet for å framheve hvordan religionen kan gjøre dette livet rikere, sannere og mer troverdig, formilder vår kristendomstype først og fremst frelse bort fra syndens og forgjengelighetens verden."⁸ Hellemo mener at hvis religionen og den religiøse arenaen som gudstjenesten er, skal kunne berøre livet vårt, må de dagligdagse erfaringene våre, som vår kamp med oss selv, våre relasjoner, vår bekymring

og vårt strev, gjennomsyres i gudstjenestens religiøse perspektiv.

Empirien bekrefter Hellemos perspektiv. De gode prekenopplevelsene er der hvor kirkegjengerens liv, erfaringer og relasjoner er blitt berørt eller aktivert i en dialogisk prekensituasjon. Informantene har forventninger om å bli berørt som enkeltpersoner, bli møtt av Gud og være i et sosialt fellesskap, og beskriver gudstjenesteopplevelser i forhold til disse tre relasjonene. Martin Modéus er opptatt av disse tre dimensjonene. Han kaller gudstjenesten en "relationsgestaltning".⁹ Han tar utgangspunkt i det dobbelte kjærlighetsbudet som Jesus selv løfter fram, og mener at dette omfatter menneskets tre grunnrelasjoner: Til Gud, til mennesket og til meg selv. For Modéus er det opplagt at hvis hele livet skal være en gjenspeiling av dette mangefasetterte kjærlighetsforholdet, så kan ikke gudstjenesten være unntaket. Han mener at hvis gudstjenesten tvinger mennesket inn i en "stereotyp gudsrelasjon", kommer menneskets indre til å gjøre opprør. Hvis det sosiale fellesskapet overses, krympes troen til et individuelt prosjekt. Og hvis ikke gudstjenesten rommer hele mennesket, kan man ikke modnes, verken som kristen eller som menneske.

Hellemo og Modéus sine refleksjoner bekreftes av det empiriske materialet. Gudstjenesten må angå menneskene, som troende, som mennesker og i fellesskapet. Kirkegjengerne opplever ikke at teoretiske prekener rommer deres liv som mennesker og deltakere i samfunnet, og gir dem ikke det løftet til hverdagene, som de trenger. Prekener som rommer deres egne erfaringer, som bidrar til refleksjon om og opplevelse av Gud og vektlegger den sosiale arenaen, gir mening for kirkegjengerne.

Bruk av bilder og fortellinger

Det empiriske materialet viser at åpne og inkluderende bilder og fortellinger er viktig for prekenopplevelsen, og at de kan åpne for kirkegjengernes egne erfaringer og assosiasjoner. Dette samsvarer med det Bernice Sundkvist¹⁰ finner i sin studie av 7 deltakers gudstjenesteopplevelser. De deltok i samme gudstjeneste, og etter en preken hvor det ble brukt relativt få

bilder, var det likevel disse som vant gehør, som ble husket, og som hadde gitt mening. Sundkvist viser til at dette stemmer vel overens med teorier om hvordan bilder og symboler har en evne til å trenge inn til dypere sjikt hos mennesker enn bare på et intellektuelt plan. Mange homiletikere er opptatt av bildene og fortellingenes funksjon i prekenen. Halvor Nordhaug viser¹¹ til David Buttrick som med et fenomenologisk utgangspunkt er opptatt av det visuelle plass i menneskets bevissthet: "En preken som vil forme troens forestillingsverden, og det er ifølge Buttrick prekenens hovedoppgave, må være sikker på at de konkrete forestillingene kan spille sammen og støtte hverandre gjensidig." Buttrick anbefaler presten å komme med bilder og fortellinger med jevne mellomrom i prekenen for å holde på tilhørernes oppmerksomhet. Bildene må også spille sammen eller mot hverandre for å fungere. Nordhaug sammenligner prekenen med en kurv med egg. I prekenarbeidet samles alle bilder og fortellinger som prekenen skal inneholde, før de sorteres og settes i riktig rekkefølge.¹² Studien min bekrefter at bilder og fortellinger er viktige, men med noen viktige presiseringer: Alle bilder og fortellinger fungerer ikke, og det må ikke være for mange av dem. Da blir det vanskelig å holde tråden. Kirkegjengernes positive erfaringer er nemlig ikke primært knyttet til om de er blitt "fanget" av prekenen og har beholdt oppmerksomheten gjennom hele prekenen. Deres positive erfaringer handler om at de har hatt en god opplevelse, fått fine bilder i hodet, noe å tenke på i forhold til eget liv og egen tro eller hatt egne refleksjoner gjennom prekenen. Nordhaug er også opptatt av åpne og lukkede fortellinger. Han refererer til Sverre Dag Mogstads bok "Fag, identitet og fortelling"¹³ når han skiller mellom åpne og lukkede fortellinger: "Den åpne fortellingen forutsetter ikke at tilhøreren eller leseren er enig med en bestemt moral eller verdioppfatning i utgangspunktet, men den inviterer en til å komme inn, kjenne seg igjen og tolke sin egen livsvirkelighet i lys av fortellingen. Den falske fortellingen er derimot lukket. Den åpner seg ikke for den som ikke deler fortellingens moralunivers eller livstolkning. En slik fortelling vil derfor heller ikke egentlig kunne gi ny

livstolkning, men bare bekrefte forutinntatte oppfatninger."¹⁴

Kirkegjengerne beskriver gode prekenopplevelser hvor prekenens fortellinger og bilder har aktivert deres egne bilder og erfaringer, gitt gode assosiasjoner og åpnet for deres egen refleksjon om liv og tro. Når presten dessuten bruker egne erfaringer, gjør det prekenen personlig og relevant. Dette perspektivet er også Bo Larsson opptatt av.¹⁵ Han mener at prestens bruk av egne erfaringer både gjør prekenen personlig, og hjelper andre til å ta sine erfaringer på alvor. All teologi er tolket menneskelig erfaring. Livserfaringene må kunne bety noe i religiøs sammenheng, som Hellemo sier.¹⁶ Når den erkjennelsen preger prekenen, kan prekenen oppleves både relevant og livsnær.

Det dialogiske perspektiv

Hvordan kan en monolog fungere som en dialog? Bernice Sundkvist beskriver dette fenomenet slik: "Olika skikt i människan aktiveras, både en medvetet reflekterande nivå och en omedeveten, eller för att tala med en lyssnare: 'Det är ju inte bara orden man hör, egentligen, utan det är så mycket, det är en hel film som spelas upp innom en.'"¹⁷ Prekenen møter en tilhører som et aktivt tolkende subjekt. Det som høres, konfronteres av andre stemmer tilhøreren har hørt, eller tanker og refleksjoner. Dette forutsetter at man ser på preken og lytting som vekselvirkning, og aksepterer at det moderne mennesket selv er subjekt i sin livstolkning.

Men hva slags kommunikasjon er prekenen? Er det plass for dialogisk tenkning i forkynnelsen? I ordinasjonen blir presten spurt: "Lover du å forkynne Guds ord, klart og rent, som det er gitt oss?"¹⁸ Ordvalget kan tyde på at man tenker "budskapet" som en objektiv størrelse som kan overføres fra presten til tilhøreren. Denne måten å tenke kommunikasjon på kjenner jeg igjen fra min egen studietid i pedagogikk.¹⁹ Budskapet befant seg i avsenders hode, og målet for kommunikasjonen var å få dette budskapet overlevert til en mottaker. På veien mellom avsender og mottaker, ligger det hindringer. Disse kalles "filtre" og handler om forutinntatthet, egen erfaring, egne meninger osv., og må forstås og forseres for at budskapet skal

nå fram. Slik kommunikasjonstenkning fant man også ellers i arbeidslivet.²⁰ Det er min påstand at denne kommunikasjonstenkningen også har preget prekenarbeidet. Bo Larsson hevder at den utleggende og foreskrivende preken har vært kirkens standardpreken.²¹ Denne prekenformen forutsetter at tilhørerer er en passiv mottaker av budskapet.

Det empiriske materialet viser derimot at i de gode prekenopplevelsene er tilhørerer en aktiv medtoller og dialogpartner i prekenen. Bo Larsson understreker nettopp tilhørerernes betydning i kirkens pågående tolkning og samtale om Gud, og mener at hvis vi virkelig på alvor vil betrakte prekenen som et innlegg i en åpen og pågående samtale, så stilles det en rekke krav til predikanten: Hun må være åpen for andres erfaringer, vise dem stor respekt og gi dem stor plass i arbeidet med prekenen. "Det skall finnas gott om plats för lyssnarna i predikan, och de måste få vara jämställda med predikanten."²² Mitt materiale viser at slik likeverdighet ikke bare er en målsetting. Kirkegjengerne oppfatter en slik likeverdighet som helt naturlig og regner sine religiøse erfaringer som like viktige som prestens. En prest som preker ut fra et annet paradigme, kan ha vanskeligheter med å bli oppfattet som troverdig.

Studien viser at prekerer som fungerer, som når fram og makter å berøre tilhørerne, er dialoger, ikke monologer. Tilhørerne lytter ikke passivt, men aktivt. De setter det som blir sagt, inn i sin egen sammenheng. De assosierer til egen tro og eget liv. De tar med seg de tankene de ønsker å tenke mer over. De protesterer, og de går i rette med presten. Prestens språk, valg av fortellinger og bilder kan sette dialogen i gang, men det er ikke presten som eier prekenens budskap. Budskapet blir til i en dialogisk prosess mellom det som blir sagt, og det som tilhørerer selv bringer inn. Hvis denne dialogen ikke kommer i gang, kommer ikke kirkegjengerens eget liv eller egne erfaringer i spill. Da evner heller ikke prekenen å berøre eller være relevant.

Bo Larssons engasjement for prekenen som dialog²³ begrunnes i ønsket om at prekenen skal være relevant. Vi har behov for å snakke om Gud. Gjennom våre ord blir Gud til, og preke-

nens oppgave er å sette ord på Guds nærvær og Guds fravær i vårt liv og vår verden. Mennesker trenger å samtale om livet og troens vilkår, og prekenen skal være et bidrag til den samtalen. Larsson understreker at det dialogiske perspektiv forutsetter en tro på at tekstene kan føre til et mangfold av tolkninger. Ordet blir liv og gir mening i ulike menneskers liv og livssituasjon. Motsetningen er at det bare finnes én mening i tekstene.²⁴

Marianne Gaardens konklusjon i hennes store studie av hvordan danske kirkegjenger opplever prekerer, er at prekenen fungerer best når den er en dialog der kirkegjengeren selv kan skape mening.²⁵ Hennes studie viser at det skapes mening i interaksjonen mellom det presten sier, og det tilhørerer har med seg. Spørsmålet er hvordan prekenen kan romme ulike tilhørerers erfaringer. Må presten kjenne kirkegjengerens erfaringer? Det er ifølge Gaarden konklusjonen i deler av moderne amerikansk homiletikk, den såkalte *The New Homiletic*. De er opptatt av at prekerer i større grad enn før må relatere seg til kirkegjengerens erfaringer og liv, men trekker den konklusjonen at hvis prekenen skal kunne romme menneskers erfaringer, må predikanten bli kjent med kirkegjengerens erfaringer. Dette perspektivet legger også Bo Larsson vekt på når han anbefaler de åpne samtalene i menigheten som arena for presten å få kunnskap om menneskenes tanker om liv og tro.²⁶ Tanken er at hvis predikanten ikke kjenner tilhørerne og deres erfaringer, kan heller ikke prekenen bli aktuell. Gaarden utfordrer dette.²⁷ Hennes studie viser at tilhørerer som hadde helt forskjellige livssituasjoner og erfaringer ut fra samme preken kunne skape mening. "Hvordan skapes mening hvis ikke man kan forutsette en felles erfaringshorisont?"²⁸

Gaarden finner at mening kan skapes selv om kirkegjengerne er forskjellige, og presten ikke kjenner deres liv og situasjon, hvis noen premisser er til stede. Kirkegjengerens dialogiske prosess ble aktivert av den relasjonen de i prekenen fikk til presten. Det ble et gjensidig forhold mellom prestens personlige nærvær, engasjement og tro og tilhørerernes engasjement og meningsproduksjon. Hvis presten ikke sto fram som en tydelig og troverdig person i denne rela-

sjonen, gikk kirkegjengerne også ut av relasjonen.²⁹

Det samme bildet bekreftes i min studie. De gode prekenopplevelsene er ikke avhengig av at presten kjenner den enkeltes situasjon eller erfaringer. Presten vet ikke hva som berøres hos den enkelte kirkegjenger.

Det å bli berørt eller utfordret i prekenen, handler ikke om at fortellinger eller eksempler som blir brukt er hentet fra kirkegjengerens eget liv. Det handler om at de kunne vært hentet fra kirkegjengerens liv, og at de gjøres tilgjengelige slik at det skapes et rom hvor kirkegjengeren kan våge seg innenfor med sitt liv og sin tro, sine tanker og sine refleksjoner. Det forutsetter at kirkegjengeren opplever presten troverdig og seg selv respektert.

Materialet tyder på at prekerer som engasjerer og berører, har evne til å berøre alle slags kirkegjengere. Dette bekreftes i Marianne Gaarden sin studie, hvor både kirkegjengere som går ofte i kirken, og kirkegjengere som går i forbindelse med dåp i familien, deltar. Uavhengig av hyppighet på deltakelse, er det de samme faktorene ved prekenen som åpner rommet for tilhørerens egen refleksjon. Meningen i prekenen skapes når presten åpner for en dialog om tro og liv, om gudsbilder og gudserfaringer, og tilhøreren opplever at det er rom for egne tanker og erfaringer.

Konklusjon

Studien "Hellige ord i vanlige liv" viser at selv om informantene er svært forskjellige, både med tanke på alder, kjønn, geografi, kirketilhørighet, utdanning og annet, er de forbløffende samstemte når det gjelder hva som gjør at prekerer fungerer godt eller mindre godt. De gode prekenopplevelsene bæres av enkelt, troverdig språk og inneholder fortellinger, bilder, aktualiseringer og eksempler som er åpne og inkluderende, og hvor kirkegjengerne har kjent at det har vært et rom for deres egne assosiasjoner, erfaringer og tanker. De gode prekenopplevelsene handler om at presten med respekt for kirkegjengernes erfaringer har delt egne trosserfaringer, vært ærlig om vanskelige spørsmål eller fortalt om egen vei med tekstene. Meningen skapes i dialogen mellom presten og det presten har på hjertet og tilhørerens egen situa-

sjon, tanke og refleksjon. Presten er en viktig bidragsyter i dialogen, og hvis presten ikke oppleves som en troverdig person, eller ikke velger språk, bilder, erfaringer og tilnærminger som kan fungere i en samtale, kommer ikke dialogen i gang. Da oppleves ikke prekenen livsnær og relevant, og kirkegjengeren kan ikke bruke den til å skape mening i sin tro og sitt liv.

Et dialogisk prekenarbeid forutsetter at jeg selv har et dialogisk forhold til teksten. Hva betyr denne teksten for meg selv, mitt liv og min tro? Hva blir jeg inspirert eller urolig av i møtet med denne fortellingen? Hvilke Gudsbilder og Guds- og livserfaringer opplever jeg i denne teksten? Hvordan kan jeg åpne dette rommet for refleksjon om tro, Gud og liv, og hvilke bilder vil jeg henge opp i dette rommet? Hvordan kan jeg preke dialogisk med respekt for tilhørernes egne erfaringer og egen tro? Engasjement handler om forberedelse, men det handler enda mer om ærlighet og troverdighet. Og her ligger kimen til de gode prekenopplevelsene.

Noter

- 1 Mer om metoden i Fylling, Hilde (red): "HELLIGE ORD I VANLIGE LIV – en studie av kirkegjengeres vurderinger av prekerer" Praktisk-kirkelig Arbok fra KUN, Tromsø 2015, s 12–16. Studien er godkjent av Personvernombudet i Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, og alle informantene har underskrevet samtykkeerklæring ang. studien og bruk av resultatene.
- 2 Rektor Stig Lægdene og førsteamanuensis Bernd Krupka ved KUN i Tromsø og førsteamanuensis ved UIN, søster Ingrid Fylling.
- 3 Larsson, Bo: "Recept eller replik? Om predikans teologi och praktik". Verbum, Stockholm 1998 s 71–73
- 4 Stenström, Hanna (red): "Allvarligt talat om predikan" Verbum, Stockholm 2008.
- 5 Ottensten, Maria og Johansson, Tina: "Predikan växer fram" Verbum, Stockholm 2010.
- 6 Gaarden, Marianne: "Den emergente prædiken – en kvalitativ undersøgelse af mødet mellem prædikantens ord og den situerede kirkegænger i gudstjenesten" Århus 2014.
- 7 Hellemo, Geir: "Gudstjeneste på ny", Universitetsforlaget 2014.
- 8 Hellemo, Geir. op. cit. s 13ff.
- 9 Modéus, Martin: "Männsklig gudstjänst" Verbum, Stockholm 2005, s 27.
- 10 Sundkvist, Bernice: "Ord som berör" Artikkel i boka "Allvarligt talat" av Stenström, Hanna (red) Verbum, Stockholm 2008, s 37.
- 11 Nordhaug, Halvor: "Så mitt hus kan bli fullt" Luther forlag, Oslo 2000 s 215.
- 12 Nordhaug, Halvor, op. cit. s 184.
- 13 Mogstad, Sverre Dag: "Fag, identitet og fortelling. Didaktikk til kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering". Oslo 1997.
- 14 Nordhaug, Halvor, op. cit. s 141.

- 15 Larsson, Bo, op. cit, s 117.
16 Hellemo, op. cit. s 17.
17 Sundkvist, Bernice, op. cit. s 33.
18 Gudstjenesteboken Del II, s 169.
19 Myhre, Reidar: ””Innføring i pedagogikk 2” Oslo 1978, s 217ff.
20 Se f.eks. ””Rosland, Kjell G: ”Kommunikasjon i arbeidslivet” NKI-forlaget 1986.
21 Larsson, Bo, op. cit. s 66; se også s 62.
22 Larsson, Bo, op.cit. s 74.
23 Larsson, Bo, op cit s 10 ff og s 59ff.
24 Larsson, Bo, op.cit. s 40-42.
25 Gaarden, Marianne, op. cit. s 185ff.
26 Larsson, Bo, op. cit. s 96-97.
27 Gaarden, Marianne op. cit. s 190ff.
28 Gaarden, Marianne op. cit. s 193.
29 Gaarden, Marianne, op cit s 216.

Sammendrag

Studien ”Hellige ord i vanlige liv” viser at kirkegjengere har forventninger til gudstjenesten og til prekenen. De ønsker at gudstjenesten og prekenen skal styrke deres tre grunnleggende relasjoner: Til seg selv, til hverandre og til Gud. De gode prekenopplevelsene handler at presten bruker enkelt språk, åpne og inkluderende bilder, fortellinger og aktualiseringer, som stimulerer og utfordrer tilhøreren til å reflektere rundt sitt eget liv, sine valg og sine erfaringer. De gode prekenopplevelsene handler også om at tilhørerne opplever seg respektert, og at presten framstår som engasjert, troverdig og ærlig. Prekenens mening oppstår i dialogen mellom det presten har på hjertet, og det kirkegjengeren selv har med seg. Kirkegjengeren har respekt for prestens faglige autoritet, men det allmenne prestedømmet er i funksjon hver søndag i kirkebenken: Kirkegjengeren forbeholder seg retten til selv å vurdere hva som er viktig, hva som gir mening, og hva hun ønsker å ta med seg videre.